

Gróf Széchenyi István, a sportember

**Gróf Széchenyi István, a magánember c. konferencia, 2010. április 17.,
Országos Széchenyi Könyvtár**

Dr. Cserháti László Gábor

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Önök csodálkozni fognak, mert Széchenyi Istvánról, a sportemberről szóló előadásomat Széchenyi Ferencsel kezdem. Miért is kezdem az édesapával, a Nemzeti Múzeum megalapítójával? Mert a későbbi legnagyobb magyar életében az apa hatását nem nehéz felismerni. Ez persze önmagában nem új, hiszen az apa pályafutásához nagyon hasonlít a fiú életpályája, a reformgondolatok, az Anglia iránti érdeklődés, a hosszú utazások, a közgondolkodás mind a két életpálya hasonlatosságát mutatja.

Magyarozatként, hogy mégis miért kezdem Széchenyi Ferencsel, szeretném, ha meghallgatnának egy idézetet, amelyet 1817. május 16.-án írt az apa - fiának útravalóként. Ez a levél a szülő-gyermek csodálatos kapcsolatát mutatja és ezt a levelet Széchenyi élete végéig magával hordta, írásaiban talizmánnak emlegeti. Ebből a „talizmánból” való a következő idézet:

„...nagyobb gonddal ápodl tested épségét is, hogy az méltó lakása legyen lelkednek s könnyebben cselekedhesd a jót...”

Az előadás címe: „Gróf Széchenyi István, a sportember”. Ne gondoljuk azonban, hogy Széchenyi úgy volt sportoló, ahogy ma a sportolókat sportolóknak gondoljuk, vélelmezzük.

Azért fontos Széchenyinek ezt az oldalát – amit mai szóhasználattal sportolónak nevezünk – is megvizsgálunk, mert ő ezen a téren is példát mutatott számunkra, amit tapasztalatom szerint mai világunk kevésbé ismer.

Széchenyi István egész életével azt példázza előttünk, amit a következő idézet jól fejez ki, a Világ c. könyvéből idézem: *„A tett az első, a szó a második.”*

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Széchenyi soha nem hirdette magáról, hogy ő sportoló, vagy még szebben szólva, a testnevelés apostola lett volna. Tettei és írásai a testi nevelésről azért figyelemre méltóak, mert abban a korban, amelyben élt, a testnevelés, a fizikai aktivitás, a sport gondjait még nem dolgozták fel. Ő maga a sport szót (ami eredetileg középkori angol nyelvi gyökerű és az öröm, játék, móka, szórakozás jelentéseket hordozza) kétszer használta, angol szövegben, 1832-ben (október 2.) és 1840-ben (május 17.). Róla azt is tudni kell, hogy műveiben rendszerbe foglalt testnevelési elveket, programokat nem lehet találni, de aki életművét áttekinti, összességében ki tudja rakni azt a mozaikképet, amit mégis úgy minősíthetünk, mint egy testnevelési programot.

A „Néhány szó a lóverseny körül” című munkájában a következőképpen ír:
„ Mindent fogunk utánozni, mi a lelkünket tágítja és a testünket kifejti, ...valamint mindent kerülendünk, mi egyik vagy másik alkotó részünkön üthetne csorbát.”

A testi nevelésről kiérlelt gondolkodását mutatja az „Önismeret” című, Döblingben írt műve. Miről is beszél ebben? Az önvizsgálódásról, az egészséges test és lélek összefüggéséről, egymással szoros kölcsönhatásáról. Mindaz, amit erről olvashatunk, úgy mutatja őt nekünk, mint akinek legfontosabb a jövő nemzedék nevelésének gondja. Bemutatja gyermekkorát, amivel elégedetlen; ellentmondást tár fel előttünk, hiszen ő, a gazdag sarj a négy fal közé bezárva a tanulással van lekötve / *”szűk, sötétke, nedves szobácskában, latinul a könyvbe kötött orbis pictus-t voltam kénytelen rágni”* /, míg a parasztgyermek a tiszta lég alatt élhetnek / *” parasztgyerkőcék az udvari kertben dolgozva, a szabad ég boltozata alatt a tiszta leget szítták /Sic!/ és a nagy világot in natura és originali bámulhatták”* / . (Önismeret)

Úszni is csak 28 évesen *„mód nélkül sok vízivás után”*, korcsolyázni még később *„vajmi sok fájdalmas hanyatt esés után”* tanul meg. Érdekes figyelmünkre a következő idézet is: *„Mindenesetre célszerűbbnek és sokkal bölcsebbnek hiszem, hogyha valaki gutaütés, valamint egyéb nyavalyák /Sic!/ tekintetében ezek látogatását be nem várja, de azoknak eleit veszi, mit – mennyire ez a gyarló embernek lehetséges – egyedül célszerű életrendszer által eszközölhetni”*. (Önismeret)

Gyermekkorában, ha szabad akaratát követhette volna, vadász szeretett volna lenni! De nem tudós vadász, ki az erdészethez, az állatokhoz ért, de egy reggeltől-estig kalandozó puskás.

A „Lovakrul” című könyvében – ami első műve – ír gyermekkorára sportörömeiről, illetve eredményvágyairól; egy csukát fogtak, amit legalább 20 fontosnak tartottak, pedig nem volt több 11 fontnál, kár volt, hogy megmérték, pedig *„csendes lelki esmerettel legalábbis 18 fontnyinak nyomhattuk volna belé meséinkbe”*.

Gyermekkori emléke az is, hogy fiatal éveiben erősnek képzelte magát *„odahaza nevelve, hízelgő cselédektől környezve és a rossz példák elkerülése végett izolálva tartva - ugyan miképpen nyílhattak volna fel szemeim? Ha nyilvános tanodába járok, tanulóársaimmal kontaktusba jövök s ezek néha földhöz vágznak, sőt ütlegekkel is megtisztelnek, élhettem volna e tovább azon ...ábrándban..?”* (Önismeret). Ezek a gyermekkor emlékei, amit a vitézi élet, a háborús élmények jelentősen megváltoztattak.

Kezdjük a lovassporttal és az emberi testgyakorlással. Széchenyi a testnek gyakorlását mindenféle élőlény szempontjából nézi és átveszi a gimnasztika szót a német nyelvterületről. Azonban, amikor a vizsgálódás középpontjában a ló áll, akkor is látjuk, hogy az emberi test problémáival néz szembe. Felveti, hogy a *„szüléktől való eltávozás még szembetűnőbb oly embereknél, akik már kisdéd koruktól fogva valamely gimnasztikában rendszeren és folyvást gyakoroltatnak”*.

Megállapítja, hogy *„a gimnasztikának nemcsak a test minéműségére és mozdulására, hanem a lelki tulajdonságokra is leghathatósabb befolyása van, következik ebből, hogy csaknem minden, ami az erkölcsi és testi leendőségünket illeti, a rendszeren folytatott gyakorlástul függ”*. (Önismeret)

Széchenyi, ahogy az előbb említettem, saját zárt nevelését kifogásolta, ő a gyermekeinek teljes szabadságot kívánt adni:

„En gyermekeimet nem is fogom semmire kényszeríteni, ...ha elevenek, erős testalkatúak, pezsgő egészségűek, bizonyosan nem fognak választani semmi olyast, hol főképp a lélek működése szükséges, ...hanem okvetlenül olyasvalamit, ami a testnek kifejlésére szolgál”. (Önismeret)

Ifjúkori naplóiban sokszor foglalkozik testnevelési kérdésekkel. A Naplójában írja (1819. április 9.):

„A szellemet és testet fiatal korban kell alkalmassá tenni minden szolgálatra a haza érdekében,.. az én ifjaimnak úgy kell neveltetniük, hogy gyermekkoruktól fogva hozzászokjanak minden szenvedélyüket hazájuk dicsőségének és boldogulásának alárendelni... Gimnasztikai gyakorlatok minden alkalommal örömet okoznak a gyermekeknek és megerősítik őket... üdülést nyújtanak minden fejmunka után. Gimnasztizálni fiatal időben szükséges, mert az előrehaladottabb kor e gyakorlatokat már nem tanulhatja meg. E gyakorlatoknak erőseknek és megerősítőeknek kell lenniük, mindarra ki kell terjedniük, amit az ember a testével csak végezhet”.

A fiatal férfi testkultúrájáról a következőképp nyilatkozik (Napló, 1819. május 16.): *„Az Aetna megmászása igen nehéz volt számomra, de feltettem magamban, hogy felmegyek, és azt hiszem, semmi a világon nem tarthatott volna vissza... Én azt hittem, szívemet-tudómet kiadom magamból, de mégis volt valami, ami felfelé vont: férfias akaratom... Szicíliát majdnem egészen gyalog jártam be. Kezdetben rendkívül kifáradtam, a végén kényelmesebben és kellemesebben jártam. Ha az ember gyermekkorától lassanként hozzászokna, hogy mindig több és több fáradságot bírjon ki, milyen sokra vihetné... Amiképpen erkölcsi tulajdonságaink..mindinkább a tökéletesség felé törekszenek, azonképpen testünk is anélkül, hogy ezt tudnók, kívánságunk szerint rendezkedik be és arra a szolgálattételre, amelyre mi szánjuk. Minél többet olvas és tapasztal az ember, annál többet akar még tudni, hogy ismereteit, tapasztalásait kibővítsé. Minél többet tanul az ember betéve, annál jobban erősíti az ember emlékezőtehetségét.. Testünkkel is éppen így vagyunk. Minél ésszerűbben gyakoroljuk erőinket, annál alkalmatosabbakká válunk nagy fáradságok elviselésére.”*

Tehát, itt egy ma is időszerű gondolat, sohasem késő ésszerű testkultuszt, sportolást elkezdni.

„Meg kell tehát húzni a határvonalat. Ebben van a művészet. Meg kell lennie a határvonalnak: ahhoz kell igazodnunk abban, hogy mennyit tanuljunk, mennyit együnk...hogyan pihenjünk és mennyi mozgást végezzünk.. Lelkünk szorosan összefügg testünkkel. Életünkben tehát testünk tökéletességére épp oly gonddal kell ügyeljünk, mint lelkünkére, mert csupán szellemünk erejével nem tudjuk leküzdeni azt a rossz hangulatot, amelyet a betegség és a..szenvedés kelt bennünk..”.

Tehát a testnevelésről és a sportról nem lehet elkésni, azonban az idő int bennünket, a gyermekéveket se hanyagoljuk el.

Ezek a gondolatok, illetve ez a szemléletmód egész életét jellemzik. Ezt ismerjük fel a „Néhány szó a lóverseny körül” című könyvében: *„tanuljunk azért szünet nélkül, legfőképp az életben, mert hiszen nemcsak tudósokul kívánunk létezni, de élni is, mint nemzet”.*

Széchenyi szellemiségében a sport és a testnevelés döntő problémája a test és lélek harmóniája. Ő is látja, hogy a *„Régi időben a testi egészség és erő kimondhatatlan nagy előny volt, miszerint azt noha semmi rendes és kifejtett systema után, minden módon ápolák /Sic!/: Míg más részről a legbuzogányosb /Sic!/ vitézek rendszerint csak írni és olvasni nem tudtak... A mostani időkben pedig...sőt kelletin túl is gyakorolják a növendék testét, nem tagadhatni, a léleknek is bőven kiadják...kellő illetékét; csakhogy annak legnagyobb része...a léleknek táplálására nem egyéb, mint...haszontalan szalma”,* így bírál. (Önismeret)

Nagyon érdekes felfogása a súly kérdéséről. Mily nehéz vagyok? Kérdezi önmagától és értékeli, hogy milyen szerepet vállalhat a nehéz és könnyű ember, hiszen a nehéz ember nem válik be, mint lovas. Különösnek tartja, hogy az emberek négyötöde inkább nehéz, mint könnyű szeretne lenni. Megállapítja, hogy „*a testnek dimenziója határozza el sok és kivált durva nép előtt azon tiszteletnek és hódolatnak lépcsőzetét, amellyel egyik a másik iránt viseltetik*”.

Megemlíti, hogy Ferenc császár számtalanszor „*megfontoltatta magát /Sic!/ és mindig restellte...hogy soha nem volt nehezebb kilencvenhét fontnál, és ekképp még csak egymázsás se!*”. Széchenyi mindig a legnagyobb energiával küzdött az elhízás ellen.

Ő mindenki kötelességévé teszi, hogy ismerkedjék meg önnön erejével, annál is inkább, mert a gyenge segíthet magán neveléssel, gyakorlattal. Gyakorlattal, amit gyakran traininggel, sokszor gimnasztikával helyettesít.

Érdeemes ismét idézni (Napló, 1818. augusztus 3.): „*Jól lovagolni, jól táncolni, jól labdázni és úszni, verseket írni – mindez nem számít – férfinak lenni, ez a fődolog, és akaraterősnek, mert csak a férfiaság és az erő körül egyesül úgy az emberiség, ahogyan a Mindenható Isten a világmindenség közepe!*”

Gondoljuk csak meg, 27 éves, amikor ezt írja!

4 évtizeddel később így ír a testi nevelés, egészség fontosságáról: „*Egészségtől viruló egyén, ugyan van a világon ennél kellemesb látvány? Igen, van és valjon mi az? Egészséges család! Minél csak az egészséges község gyönyörűbb, midőn egészséges nemzet mennyekbe ragadó tünemény!*”. (Önismeret)

Széchenyi 1826-tól 1836-ig járhatja a The Sporting Magazint és ahogy idéztük már őt, szerinte „A tett az első, a szó a második”.

Ennek az idézetnek azért van e vonatkozásban is időszerűsége, mert ő gyakorlatilag csaknem minden fizikai és szellemi aktivitást igénylő sporttal foglalkozott. Az előadás kerete csak a vázlatos, a teljesség nélküli áttekintést engedi meg nekünk:

- Ismert, hogy a lótenyésztés és lovassport terén milyen példamutató magatartása. Mint hosszú évekig huszárnak, természetes volt kitűnő lovagló tudása, két évszámot emelek ki: 1826-ban a Nemzeti Lovagló iskola létrejöttét és 1827-ben indul meg a rendszeres lóversenyzés, anyagi áldozatot is vállal a lóiskola, a lovarda létrehozásában.
- Mint kitűnő vívó is ismert volt, a Pesti Nemzeti Vívó Intézet 1825-ben jön létre, amit rendszeresen látogat.
- Úszásai több száz kilométert tesznek ki a Fertő tó, a Balaton, a Rajna, a Garonne, a Márvány tenger, a Tirrén tenger, a Földközi tenger mind helyszínei úzásainak; ahol teheti, ott úszik, erről az 1830-as al-dunai expedíció leírása is bőven beszámol.
- Az evezés hazai megteremtése is egyértelműen Széchenyihez kötődik, hiszen 1822-ben Angliában megtanul evezni, és ekkor rendel evezős hajót, amely 1826-ban megérkezik, és ettől kezdve, amikor csak teheti, gyakorolja magát. 1827. május 16-án Bécsből Pozsonyba evez két angol barátjával, Thomas Hallifax-szal és John Barneby-vel 3 óra 52 perc alatt. Hazánkban innen számítjuk az evezős sportot. A következő idézet is órá jellemző (1828. július 24.): *Éjfélkor egy kis bárkán elindultam Fiuméből – én magam eveztem. Reggel 6 órakor megérkeztem a ...jelentéktelen kikötőjébe –*

aztán gyalogszerrel Albonába (Iszriai félszigeten) ... A város igen magasan fekszik. Szárazság.” Hát ilyen sportember Széchenyi István, a főnemes! 1840. november 16-án indítványt tesz a budapesti /Sic!/ Hajós Egylet létrehozására, 1841. április 8-án meg is alakul az egylet, ami az első evezősegylet hazánkban. 1843-ban megtartják az első regattát Magyarországon, amely Széchenyinek is első, de egyben utolsó regattája is.

- A vitorlázást is kedvelte, Adam Clark alakítja át egyik evezős hajóját vitorlásra. Ezt a hajót Barabás Miklós örökíti meg 1842-ben akvarellen.
- Széchenyi kora legjobb turistái közé sorolható, hiszen nem csak hazai tájakat járt be, de Görögországban, Szicíliában, Franciaországban és a Pireneusokban is tesz hatalmas gyaloglásokat.
- A tenisz ősenek számító lapdázás is kedvenc sportjának számított. A Lapdaházra is jelentős összeget ajánlott fel, ő maga igen szenvedélyes és jó játékos volt.
- Az angliai útján megismert boksztól is érdeklődött, de Wesselényivel ellentétben, ő inkább az edzés elmélete iránt érdeklődött, míg Wesselényi korának egyik legkitűnőbb ökölvívójának számított.
- A lövészet is foglalkoztatta Széchenyi Istvánt, rendszeres látogatója volt a Lövöldének.
- A kopós vadászat hazai megalapítója is, de ebben a sportban a praktikus Széchenyi is megmutatkozik, mert a lótenyésztés, a lóversenyzés szemszögéből ítéli meg, mert a falkavadászat jó lovakat kíván, akár a lóverseny, és ez fellendítheti a lótenyésztést.
- Gyakorta korcsolyázik is, amit – láttuk korábban – sok fájdalmas hanyatt esés után tanult meg.
- Végül egy szellemi sport, amely egész életét végigkísérte: a sakk. Széchenyinek – aki a sakk igen elismert művelője – 23 sakk szakkönyvből álló hatalmas gyűjteménye volt, és miután ő is gyermekkorában tanult meg, fiait is ránevelte. A sakkélet csaknem három évtizedig elismert vezetőjét, Erkel Ferencet Ödön fia követte a sakkélet élén.

1857-ben gróf Andrassy Manó a „Hazai vadászatok és a sport Magyarországon” címmel kiadott könyvében megállapítja, hogy a magyar sport megalapítója Széchenyi István. A könyv előszavából idézem: *„Nálunk, nem is olyan régen, midőn hanyatló hazánk és tespedő nemzetiségünk mentő kart, felüdülést igényeltek, pályára szólítá a gondviselés gróf Széchenyi Istvánt, hogy febrázza dermedt aléltságából a magyart, fejlődtesse nemzetét hajdani korának dicsőségére...Széchenyi iratai, tevékenysége ébrestének nálunk közügy iránti részvétet, lánglelke taníta meg mindannyiunkat, hogyan kell szeretni a hazát,.. miként kell munkálkodni nemzetünk javára.”*

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Néhány mondattal a testi nevelésről, sportgondolkodásról volt szó, de a tudós társasággal, a vasúttal, a Lánchíddal, a folyószabályozással, a gőzhajózással, a műveiben megfogalmazott mély értelmű igazságokkal Széchenyi István a haza szolgálatát, a jó cselekedetét tanította és tanítja nekünk. Meggyőződésem, hogy szemei előtt mindig édesapja által írt, talizmánként magával hordott levélből vett idézet és mély értelme lebegett:

„nagyobb gonddal ápod tested épségét is, hogy az méltó lakása legyen lelkednek s könnyebben cselekedhesd a jót” .

Számomra Széchenyi István élete, életműve azt bizonyítja, amit Virág Benedektől tanulhattunk:

„JÓ HAZAFINAK LENNI NEHÉZ, DE NEM LEHETETLEN!”

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.